

TÍNH CÁCH MỘT SỐ NHÂN VẬT TIÊU BIỂU TRONG TIỂU THUYẾT “MẢNH ĐẤT LẮM NGƯỜI NHIỀU MA” CỦA NHÀ VĂN NGUYỄN KHẮC TRƯỜNG

Trần Thị Thu Hương

Văn phòng Đại học Quốc gia Hà Nội

1. Đặt vấn đề

1.1. Tác phẩm

Tác phẩm “Mảnh đất lắm người nhiều ma” - “Một trong vài cuốn hay nhất Việt Nam. Vừa trước mắt, vừa lâu dài” (Trần Đăng Khoa) là một cuốn tiểu thuyết được giải thưởng văn học của Hội Nhà văn Việt Nam và đã được dịch ra nhiều thứ tiếng. Đây là một trong những cuốn tiểu thuyết xây dựng được nhiều nhân vật có những biểu hiện độc đáo trong tính cách khiến ai đã đọc qua một lần đều không thể quên. Chúng ta có thể tìm thấy trong tác phẩm này những con người của nông thôn trong cách mạng xã hội chủ nghĩa với đầy đủ loại tính cách: hiền lành, chất phác, chân thật, độc ác, mưu mô, xảo trá... Những tính cách có thể coi là điển hình cho những người nông dân sống ở nông thôn Việt Nam đang trong thời kỳ đi lên Chủ nghĩa Xã hội.

1.2. Tác giả

Nguyễn Khắc Trường sinh năm 1946 tại huyện Đông Hỷ, tỉnh Thái Nguyên, nhập ngũ năm 1965, học khoá I trường Viết văn Nguyễn Du, hiện là Phó tổng biên tập báo Văn nghệ, Phó chủ tịch Hội đồng văn xuôi Hội Nhà văn Việt Nam. Nguyễn Khắc Trường thuộc quân số của đội quân hùng hậu những nhà văn quân đội trưởng thành từ cuộc kháng chiến chống Mỹ cứu nước, anh viết nhiều thể loại: bút ký, truyện ngắn và tiểu thuyết.

Độc “Mảnh đất lắm người nhiều ma” người đọc không khỏi khâm phục sự am hiểu sâu sắc của anh về nông thôn, về người nông dân. Để có được tác phẩm có thể nói là một trong những cuốn tiểu thuyết hiếm hoi có chất lượng cao trong mỗi trang viết, tác giả đã thu thập tư liệu từ chính chất liệu của cuộc sống mà anh đã trải qua và cả từ chuyến đi thực tế suốt 3 tháng liền tại các tỉnh Bắc Thái, Hải Hưng, Thanh Hoá.

Cuốn “Mảnh đất lắm người nhiều ma” được viết với bút pháp độc đáo, hư thực, đề cập đến mảng đề tài nông thôn thành công và đã khắc hoạ được những nhân vật có diện mạo rõ ràng, đậm nét, có chiều sâu trong từng nhân cách.

Từ những giá trị của tác phẩm và những đóng góp của tác giả cho dòng tiểu thuyết hiện đại của nước nhà, tôi chọn đề tài nghiên cứu “Tính cách một số nhân vật tiêu biểu trong tiểu thuyết “Mảnh đất lắm người nhiều ma” của Nguyễn Khắc Trường” như một cảm nhận sau khi tiếp cận với một tác phẩm đáng được trân trọng.

Là một cán bộ công chức, ngoài công việc chuyên môn chúng tôi cũng rất cần thường xuyên phải chăm sóc đến phần tinh thần, việc đọc sách là một trong những hoạt động không thể thiếu để nâng cao nhận thức về nhiều mặt của cuộc sống và cũng là một hình thức giải trí chống Street có hiệu quả sau mỗi ngày làm việc.

2. Những nhân vật tiêu biểu trong tác phẩm “Mảnh đất lắm người nhiều ma”

Trong tiểu thuyết “Mảnh đất lắm người nhiều ma” nhân vật được chia thành nhiều tuyến rành rẽ, mỗi nhân vật đều có thể đại diện cho một tuýp người: tốt bụng, chất phác và đáng thương: lão Quyênh, bà Sơn, bà Cả...; đại diện cho tầng lớp thanh niên hiện đại, là những người sẽ làm thay đổi bộ mặt nông thôn: Tùng, Đào, Minh...; mưu mô, xảo trá: Thủ, Phúc; cơ hội: Sửu; thủ cựu, ác bá: ông Hàm...

Mở đầu cuốn tiểu thuyết là nhân vật lão Quyênh. Lão được miêu tả “Người lão to sù sì, tính nét ngơ ngơ ngác ngác như ngỗng lạc đàn, đi đứng cứ dềnh dàng thôn thộn” ..., lão Quyênh ra đời như để hứng chịu tất cả sự ngờ nghệch khờ khạo cho dân Giếng Chùa”..., lão chỉ là một nhân vật phụ nhưng là một nhân vật đầy cá tính, lão sống và hành xử bằng tất cả bản năng con người, cái phần bản năng đáng yêu:

không chút mưu mô, không gợn bụi trần và cái chết của lão cũng đánh một tiếng chuông cảnh tỉnh vào tâm thức con người bởi từ cái chết ấy thấy sự táng tận lương tâm của thằng em ruột tham và keo kiệt, sẵn sàng bó chiếu chôn anh “Quàng quyết định chôn cất ông anh mình thật nhanh. Con ma keo kiệt trong con người Quàng đã xui Quàng làm một việc táng tận: Hấn chôn ông anh khốn khó bằng bó chiếu” và cũng từ cái chết ấy thấy dã tâm của những bè cánh khi viết đơn tố cáo để hại đối thủ, để “mượn cái chết của ông Quyên để đánh chúng tôi đây” (lời của Trịnh Bá Thủ) chứ nào phải thương xót gì. Đọc những dòng viết về lão Quyên bị chôn lần thứ hai ta không khỏi có cảm giác đau nhói trong lòng, thành công của tác giả ở chỗ tác giả đã giữ được sự tỉnh táo của người đứng ngoài quan sát và bằng óc phân tích cặn kẽ, thấu đáo, bằng trải nghiệm của bản thân, tác giả đã giữ được cho mình cái nhìn khách quan, nhân ái đối với nhân vật, đi vào những góc ngách nội tâm vô cùng phức tạp của mỗi con người bằng một đầu óc tỉnh táo đầy lý trí mà cũng thấm đượm một tấm lòng bao dung, nhân hậu.

Nhân vật thứ hai và có thể nói đây là nhân vật xuyên suốt tác phẩm, đó là nhân vật Trịnh Bá Thủ. Một con người đầy mưu mô thủ đoạn. Đại diện cho một phần những kẻ có chức sắc trong thời đại mới. Người đọc có cảm giác cái bản chất giảo hoạt, ghê gớm tinh vi đến mức nó không phải lộ lộ ra, dễ nhận biết như một số nhân vật phản diện ở các tác phẩm xưa nay vẫn được liệt vào loại nhân vật phản diện mà ở đây lại là một người có bề ngoài là người mềm mỏng, nhã nhặn, “người có mã, cao ráo, trắng trẻo..., đẹp trai lông lộng..., được học hành từ bé”, là người ăn nói có khiêu và “đã có một thời thanh niên sống đẹp, sống hào hứng và có bản lĩnh”... có nghĩa là ở Trịnh Bá Thủ hội tụ nhiều nét để có thể trở thành một nhà quản lý cấp xã, huyện - thế nhưng, kẻ gian manh đó đã nhân danh sự trung thực, tính đảng, tính đấu tranh... để loại trừ đối thủ và củng cố chức quyền của mình và cuốn vào vòng xoáy tội lỗi ấy những con người vô tội như bà Son, anh Cao, cô Cành...

Bao trùm toàn bộ tác phẩm là những vấn đề bức bối và hết sức phức tạp giữa con người với con người, sự đấu tranh quyết liệt giữa hai dòng họ Vũ Đình và Trịnh Bá suy đến cùng cũng chỉ là để củng cố địa vị, củng cố cho những ham muốn, những tham vọng của từng cá

nhân - điều này có nguyên nhân sâu sa là sản phẩm tư tưởng của thời đại cũ còn rơi rớt lại. Tác giả đã đưa độc giả đi đến một suy ngẫm: cái sống ngằm trong đời sống nông thôn thời hiện đại là như vậy đấy, sự mưu mô xảo quyệt đã len được cả vào trong các đảng bộ như vậy đấy, vậy sẽ phải làm gì?.

Quả thực nhân vật Thủ qua phác hoạ sắc sảo của nhà văn chúng ta cứ có cảm giác bất gặp ở đâu đó người nhang nhác như vậy, một mẫu người có quyền chức trong tay, bề ngoài mềm mỏng nhã nhặn, khôn khéo, đặt lợi ích tập thể trên lợi ích cá nhân... nhưng thực chất vô cùng thâm độc, xảo quyệt, sẵn sàng đạp đổ tất cả, làm tất cả để củng cố vị trí và mưu cầu những quyền lợi cho mình. Những con người như vậy thời nào cũng có, và càng ngày càng tinh vi hơn, khó nhận biết hơn! Trịnh Bá Thủ của Nguyễn Khắc Trường đại diện cho tuýp người như vậy, tác giả đã giành nhiều công sức trong việc khắc hoạ nên Thủ. Trong từng đường đi nước bước, trong đối nhân xử thế đều được tính toán kỹ lưỡng và toát lên sự mưu mô giảo hoạt. Lúc thì bình tĩnh đến mát mẻ với cấp trên, lúc thì tỏ ra ngây ngô khi ông anh bị bắt quả tang đào mả bố người khác (mà Thủ là đồng phạm) lại buông một câu “Hai ông già mà đánh nhau à”, lúc thì “ngằm thăm dò, lắng nghe xem mọi người đối với mình thế nào”, lúc lại giả nhân, giả nghĩa khi thuyết phục bà Son nghe theo kế sách của mình, thái độ của Thủ trong các cuộc họp, trong các lần tiếp xúc với dân rất nhũn nhặn dường như đã đạt đến trình độ diệu nghệ “Thủ có tài cảm hoá xoay chuyển tình thế...cứ nghe Thủ ngọt nhạt phân tích với giọng vân vi, thế là bà Chung đuối lý, tịt ngòi” khiến người nghe không còn biết “cái thật cái giả nó chung đụng ra sao trên gương mặt nhẹ nhõm có cái cầm nhọn kia”, và nét khắc hoạ cuối cùng chân dung một con người đó là cái ác trong con người Thủ, người đọc lơ mơ nhận thấy Thủ xảo quyệt và ác ngay từ khi Thủ đồng ý với ông Hàm kế hoạch đào mả bố ông Phúc, nhưng phải đến khi Thủ và Cao trực tiếp làm nhục bà Son thì cái dã tâm trong con người Thủ mới bộc lộ hết... và trên tất cả đó là thói đam mê quyền lực “Hàng ngày đến đây Thủ có niềm thích thú được ngắm vuốt cái quyền của mình nó hiện ra qua những sẵn đón, cung phụng ở xung quanh... mà có khi nhấm nháp quyền lực nó còn râm ran thấm thía hơn cả ăn nhậu”. Nhân vật ông Hà của Lê Lựu trong cuốn tiểu thuyết nổi tiếng “Thời xa vắng” mới chỉ là một người

khôn ngoan, đa mưu túc kế, mềm dẻo, khéo léo, giỏi về công tác “dân vận”, nắm được tâm lý phức tạp của người dân quê mình để mà lựa chiều xoay vần, ông Hà cũng là người đại diện cho một kiểu quan chức có mức độ cơ hội nhẹ; Trong tác phẩm “Mảnh đất lắm người nhiều ma”, Xuân Tươi cũng là một mẫu người ngọt nhạt, nhưng không đáng ghét như Thủ bởi dù sao cũng tha thứ được cho ông Bí thư Đảng uỷ bù nhìn rơm này bởi lẽ cũng vô hại. Hay như nhân vật Trần Văn Sửu, một kẻ cơ hội lại kém năng lực, gió chiều nào che chiều ấy “hay có tính nhỏ to thì thâm; nhiều lần họp Đảng uỷ, họp thường vụ, Sửu không phát biểu gì khác với xung quanh. Nhưng đến tối Sửu lại sang tận nhà Thủ kể rí rọt nhiều chuyện bẽ bối... Phương châm của Sửu là đứng xa tạo gió để rung cây, chứ không muốn mình trực tiếp lay gốc” cũng không thâm hiểm, tráo trở bằng Thủ, và cả nhân vật Vũ Đình Phúc nữa - cũng đại diện cho những kẻ ham mê quyền lực để mưu cầu lợi ích cá nhân và dòng họ, nhưng Phúc vẫn còn chút lương tâm và cũng còn có chỗ để độc giả lượng thứ nhất là đoạn tả tâm trạng của Phúc khi ông nhảy xuống nước bết cái xác thối rữa của bà Son lên bờ, còn những kẻ như Thủ, tác giả đã khắc hoạ giỏi tới mức để tự bản thân nhân vật của mình tự nhận lấy thái độ lên án của độc giả.

Các trường đoạn đề cập đến các nhân vật như Thủ, Phúc, Hàm, Sửu... đều vẽ lên chân dung từng con người với từng tính cách rất đặc trưng trong bối cảnh xã hội nông thôn thời kỳ trước đổi mới. Một vấn đề đặt ra là: tồn tại âm ỉ trong bầu không khí tưởng như bình lặng của nông thôn là cái nhiễu nhương, cái thoái hoá về đạo đức, nhân cách, đã và đang tồn tại và ngày càng tinh vi, nguy trạng sâu trong cái vỏ bọc kín đáo là trung thực, tinh thần đấu tranh, tính đảng... có nguy cơ khống chế trong từng xóm làng vậy thì làm sao để phá bỏ tận gốc rễ những cái ung nhọt đó? - câu trả lời được tác giả đặt lên vai những nhân vật đại diện cho lớp thanh niên thời đại mới, đó là Trung tá Chính cương trực, mang trong mình lòng bao dung và thẳng thắn của người lính; là Tùng, quyết đoán, trung thực; là Đào - tính cách mạnh mẽ, quyết liệt, bộc trực; là Minh nhân hậu, chất phác....

Nhân vật bà Son theo tôi là nhân vật được tác giả giành nhiều công phu, nếu như cả cuốn tiểu thuyết Nguyễn Khắc Trường đã viết như thế này “lão viết rất chậm. Cần mẫn như người thợ thủ công, lão

tẩn mẩn đẽo, gọt từng chữ, rồi lã cho vào cái lò bát quái, nhào luyện cùng với mồ hôi của mình” (Trần Đăng Khoa) thì nhân vật bà Son hẳn chiếm của tác giả rất nhiều mồ hôi và công sức.

Bà Son là một phụ nữ như bao nhiêu người phụ nữ Việt Nam khác, lúc nào cũng hy sinh chịu đựng, nhận phần thiệt thòi về cho bản thân, hy sinh cho người khác mà chẳng bao giờ tính toán thiệt hơn. Người đàn bà đẹp như thế, phúc hậu như thế lại rơi vào tay một kẻ phàm tục, đầu óc thủ cựu, bắt đầu từ cái đê mê tâm hồn “cuốn chần quanh người, ngồi co vào góc giường, nước mắt chảy ngoằn ngoèo trên má, trên cằm, khiến cho khuôn mặt đẹp mang hình một tấm gương vỡ” là cả một chuỗi ngày đằng đẵng tồn tại cho một cái gì khác chứ không phải cho mình, cuộc sống chôn chặt trong vòng loanh quanh của những làm lụng, chăm nom vun vén cho gia đình như một cái bóng, không còn chút hy vọng gì ở cuộc đời, đêm đêm “trong lúc ông Hàm lim dim nằm thở ầm ề như vừa xong một công đoạn, thì bà Son mở cặp mắt thờ thẫn không nhìn ra ngoài, mà soi ngược trở vào, thấy rõ một cái gì cứ cận dân, lịm tắt dần trong người mình...”, và kết thúc bi kịch về thân phận của con người bà Son là cái chết thương tâm mà bà chọn. Thực ra, bà Son cũng chỉ là nạn nhân của những kẻ bất lương, nạn nhân của cái ác và sự xảo trá, là kết cục hiển nhiên của một đời người bị vùi dập, lợi dụng - cái chết ấy có thể coi như có ý nghĩa thức tỉnh lương tâm trong mỗi con người đang ở trong cái vòng xoáy ma quái của làng Giếng Chùa ấy.

Đọc một tác phẩm văn học, điều mang lại cho người đọc cao nhất vẫn là những giá trị nghệ thuật, những hình tượng nhân vật mang giá trị về nhân văn, thẩm mỹ, giáo dục sâu sắc. Tác giả Nguyễn Khắc Trường qua cuốn “Mảnh đất lắm người nhiều ma” của mình đã gửi gắm được những thông điệp về những vấn đề bức bối trong quan hệ người với người, về những nền tảng đạo đức bị đe dọa, về chân - thiện - mỹ đang có nguy cơ bị lu mờ ở nông thôn. Qua các nhân vật của mình, tác giả đã khắc họa nên bức tranh nông thôn với đủ các cảnh vật và con người, mỗi người một tính cách và đều hoàn thành sứ mạng của mình là in đậm một dấu ấn trong lòng người đọc để mà suy ngẫm.

3. Kết luận

Trong bạt ngàn những cuốn sách được xuất bản hiện nay đang bày bán tràn lan trên thị trường, tìm được một cuốn sách có giá trị về nghệ thuật, một cốt truyện được dàn dựng cẩn thận, một giọng văn trau chuốt ngôn ngữ, câu văn giàu hình ảnh, hóm hỉnh và rất tỉ mỉ trong việc lột tả tâm lý nhân vật... như cuốn “Mảnh đất lắm người nhiều ma” quả là không dễ. Sự tham nhũng, nạn tranh giành chỗ ngồi, những tệ nạn, những bi kịch trong thân phận mỗi con người như lão Quyển, bà Son... và cả những kẻ như Thủ, Phúc... cũng bị kịch bởi họ lại chính là nạn nhân thảm hại của một thứ tư tưởng hẹp hòi, độc ác, vô nhân tính..., tất cả những cái đó toát lên một không khí không trong trẻo đang bao trùm lên nông thôn mà ta cứ ngỡ chỉ tồn tại trong những ngày xưa cũ! Bao làng quê ta đã đi lướt qua mà chẳng nghĩ rằng sau lũy tre làng ấy đã và đang tồn tại sự tranh giành cật lực giữa các dòng họ, sự xuống cấp của một số đảng viên giữ những vai trò quan trọng trong đội ngũ lãnh đạo xã... Nhà văn Nguyễn Khắc Trường đã làm được cái việc là cho ta thấy một làng quê như bao làng quê Việt Nam hiện lên chân thực, đúng như nó đang tồn tại và qua ngòi bút sắc sảo, tinh tế, bằng óc quan sát tỉ mỉ, thông minh, ngôn ngữ khi thì hóm hỉnh hài hước, khi chua xót... Tác giả đã thành công trong việc miêu tả được “bức tranh xã hội” ở một làng quê trong muôn vàn làng quê Việt Nam khác, ở đó có thể mỗi người chúng ta đã từng vô tình đi lướt qua mà chỉ thấy lũy tre, cây đa, bến nước, những con người hồn hậu, chất phác, thuần nông dân - sau khi đọc xong “Mảnh đất lắm người nhiều ma” của Nguyễn Khắc Trường người đọc mới vỡ lẽ ra một điều là: sự thực phức tạp và nghiệt ngã hơn nhiều. Đằng sau những “ông quan” ở cấp xã, huyện kia, sau cái vẻ tất tả vì dân vì nước, đằng sau cái thanh thoi chè nước ở các cuộc họp, ở Ủy ban xã là cả một cơn sóng ngầm bên trong mà những người trong cuộc đang theo đuổi một mục đích riêng, một thế giữ miếng riêng...tình trạng đó nhan nhản ở nhiều nơi và đặt ra những vấn đề phải suy ngẫm cho xã hội, cho người đọc.

Những vấn đề đặt ra trên đây quả thực là vấn đề nan giải cần thiết phải triệt bỏ tận gốc trong quá trình phát triển kinh tế xã hội Việt Nam. Việc mỗi người chúng ta nhìn nhận được thực trạng và đồng thanh lên án những thói hư tật xấu đang có nguy cơ tiềm ẩn trong đời sống xã hội là việc có ý nghĩa tích cực, ta soi mình vào bức gương nhận thức để mà suy ngẫm, để mà tự hoàn chỉnh bản thân, để lên án với những phần tử cơ hội, gian manh, để góp phần làm trong sạch đội ngũ công chức bởi những kẻ như Thủ, như Phúc... không phải chỉ có ở nông thôn mà trong một số cơ quan họ cũng đang hiện diện.